

Kriminologisk prognosforskning.¹⁾

Av fil. lic. BENGT BÖRJESON, Stockholm.

Det skulle kunna förefalla som om uppgiften att förutsäga kriminellt beteende under vissa givna betingelser — med utnyttjande av en given informationsmängd och med ett väl definierat kriterium — borde vara ett relativt klart formulerat problem.

Forskningsresultaten skulle också kunna bedömas på ett otve tydigt sätt — ju säkrare prognos, desto bättre forskningsresultat.

Men så är inte fallet.

Min uppfattning är denna: en väl utarbetad prognosmetodik är ett viktigt redskap för att göra den kriminologiska *behandlingsforskningen* funktionsduglig, dvs i stånd att fungera i ett integrerat kriminalpolitiskt reformarbete. Så långt har vi inte nått ännu, även om det knappast föreligger någon oenighet om att detta slag av forskning bör ha en sådan uppgift.²⁾ I den här artikeln vill jag skissera några nödvändiga led i en sådan utveckling.

Jag vill inledningsvis formulera tre huvudpunkter i mitt resonemang för att möjligen förenkla den följande diskussionen.

1) En diskussion om den *statistiska tekniken* vid prognosställandet är i viss mening teoretiskt ointressant; det finns en 'bästa lösning' (optimal metod) för varje praktiskt prediktionsproblem. Eventuellt kan konsekvenserna av en avvikelse från detta optimala tillvägagångssätt förtjäna ytterligare belysning.

¹⁾ En översikt och diskussion av prognosforskningen inom kriminologin under åren 1923—1953 ges av *P. Wolf* (1955). En mer utförlig kommentar av prognosforskningen t o m 1954 ges av *H. Mannheim* och *L. T. Wilkins* (1955). En sammanställning av undersökningar som utförts under åren 1955—58 finns i *S. och E. Glueck* (1959).

Framställningen i denna artikel är i hög grad en följd av inflytelser från *L. T. Wilkins* (se särskilt hans engagerade diskussion om prognosmetodikens användbarhet i 'Symposium on Predictive Methods in the Treatment of Delinquency': *Brit. Journ. Delinq.* 1955, sid. 82—87.)

²⁾ Ett yttrande av departementschefen i *Kungl. Maj:ts proposition* med förslag till brottsbalk är av speciellt intresse då det belyser kriminologins betydelse för den *faktiska* beslutsinstansens ställningstaganden: (sid. 45) „... Då upprustningen av den kriminologiska forskningen börjat sätta in först på senare år, har forskningsarbetet ännu ej avsett några mera betydelsefulla, för det praktiska reformarbetet vägledande resultat; ... Detta får dock ej vara något skäl för att låta reformarbetet ligga nere. Det skulle enligt min mening vara olyckligt om ställningstagandet till en rad olika förbättringsåtgärder med avseende å brottsreaktionen, som nu efter ett mångårigt och omfattande utredningsarbete föreslagits av strafflagsberedningen, uppskjutes till en obestämmd framtid. Jag kan därför inte biträda de under remissbehandlingen av strafflagsberedningens slutbetänkande från några håll framförda önskemålen att man före ett slutligt ställningstagande till beredningens förslag skulle avakta resultaten av vissa pågående kriminologiska undersökningar“.

2) Resultatet av en prediktionsstudie, „förutsägelsetabellen“, med vars hjälp en indelning av individer i riskkategorier kan ske, har likaså ett begränsat intresse i sig. Har resultaten från den mer än fyrtioåriga kriminologiska prognosforskningen berikat den kriminologiska teoribildningen? I så fall, på vilket sätt?

3) Prognosforskningens användbarhet inom kriminologien vill jag främst motivera med att den kan fungera som en 'inskjuten variabel' i ett forskningsprogram; med dess hjälp får vi möjligheter att genomföra behandlingsforskning på områden, som annars är otillgängliga för dylika undersökningar.

Detta är ett avgörande framsteg. Vi kan emellertid inte tillgodogöra oss denna möjlighet utan att omformulera en rad grundläggande utgångspunkter för denna tillämpade forskning.

En kort „vetenskapsteoretisk“ utvidgning: även en ytlig genomgång av den kriminologiska litteraturen ger ett överväldigande intryck av metodologisk oenhetlighet, olika forskares splittrade intressesinriktning, kommunikationssvårigheter vid förmedling och tolkning av data från ett område inom kriminologin till angränsande fält.

På en punkt är emellertid enigheten närmast fullständig: vår kunskap anses fragmentarisk och ofullständig. Det är med denna bakgrund i åtanke inte förvånande att man även i modern kriminologisk litteratur ofta betraktar „förmågan att förutsäga“ som ett avlägset mål. Att förutsäga med någon framgång innebär ju att vi förfogar över något slag av giltigt vetande, vilket rimmar illa med den omhuldade tesen om den „bristfälliga kunskapen“.

Det är sannolikt möjligt att under en övergångstid diskutera metodiska brister i prognostekniken hos de undersökningar som utförts eller kommer att utföras — särskilt som kravet på korsvalidering (kontroll av prognosens giltighet) är speciellt svårt att tillgodose på de långa uppföljningstider som erfordras för att avgöra vilka individer som återfallit eller ej (om detta är kriteriet på prediktionens adekvans).³⁾

Däremot är det inte längre fruktbart att förlänga diskussionen om de olika fördelarna hos respektive prognostekniker som utarbetats av de båda amerikanska „skolorna“, Illinois- och Massachusettsmetoderna. Det finns nämligen ingen rationell grund för ett val mellan den av *Burgess* förordade och av *Ohlin* vidareutvecklade metoden⁴⁾ — att utgå från flera ej inbördes vägda faktorer — eller den av *Gluecks*' i allmänhet tillämpade tekniken⁵⁾ — att utgå från fem vägda variabler: ingendera metoden

³⁾ *Mannheim* och *Wilkins* (1955) har emellertid metodiskt granskat vikten av en lång uppföljningstid. Deras resultat tyder på en lång uppföljningstid inte är oundgänglig för att prognosen skall få tillräcklig precision.

⁴⁾ *L. E. Ohlin* (1951).

⁵⁾ Utförligast redovisad i *Gluecks*' (1959).

utnyttjar den föreliggande informationen optimalt och graden av avvikelse från ett maximalt effektivt tillvägagångssätt för de bägge teknikernas vidkommande kan inte generellt uppskattas (såvida man inte känner den optimala lösningen).⁶⁾

Snart måste vi emellertid betrakta det här problemkomplexet ur principiella synpunkter och erkänna den „obehagliga“ sanningen: det är inte ett hart när ouppnåeligt mål eller näst intill olösligt problem att i praktiska sammanhang uppnå en god förutsägelse. Det är en uppgift som redan lösts i ett flertal undersökningar som fyller höga krav på vetenskaplig stringens.

Varför är det så svårt att hantera detta *kriminologiska faktum*?

En trolig förklaring är — paradoxalt nog — att informationsmatrisen, på vilken „förutsägelsetabellen“ grundas, rymmer så enkla och i viss mening triviala data. Skillnaden mellan det komplicerade samspelet av faktorer som 'orsakar' kriminellt beteende och „förutsägelsetabellernas“ vägning av enkla faktorer är provocerande. I „förutsägelsetabellerna“ återfinns vi variabler av typen 'tidigare brottsbelastning', 'arbetsstabilitet', 'tendens till alkoholmissbruk' etc. Som teoretiska konstruktioner har de inget högt status — men data av detta slag fungerar!

Det är visserligen sannolikt att 'psykologiska data' — eller överhuvud data som insamlats i enlighet med en mer kvalificerad kriminologisk modell — i viss utsträckning ytterligare skulle förbättra prognosen utifrån informationsmatrisen.

En del undersökningar har givit negativt besked på den punkten, dock sannolikt beroende på att dessa 'kvalificerade' data inte fått en reell chans att hävda sig.⁷⁾

⁶⁾ Om någon av *Burgess'* eller *Gluecks'* tekniker generellt skall förordas, torde *Burgess'* vara att föredra: en enkel sammanslagning av värden för olika variabler kan vara en mycket snabb metod. Föredrar man däremot att viktiga variablerna finns knappast skäl att *inte* utnyttja en optimal metod.

Gluecks' delar naturligt nog inte denna inställning. De framhåller (1959), sid. 150: „... it remains for the proponents of more sophisticated predictive devices to demonstrate pragmatically that the application of various refinements does in fact markedly improve the practical utility of predictive instruments.“

⁷⁾ *Wilkins* har inte bidragit till ökad klarhet i detta sammanhang, i det att han gärna avfärdar information av det åsyftade slaget (psykometriska data, „kliniska“ data etc) som lösliga subjektiva omdömen. Om dessas användbarhet säger han (1955), sid. : „... Subjective judgements have also shown up very badly. No subjectively based item has so far been found to contribute anything to the predictive value obtained by the efficient use of 'factual data'.“

Denna generalisering förbiser de stora skillnaderna i kvalitativt avseende för detta slag av data, beroende på metodiken vid informationsinsamlingen, det syfte för vilket informationen inhämtades etc. Relevanta metodiska undersökningar på det här området är sällsynta även i övriga beteendevetenskapliga sammanhang. Se dock i litteraturförteckningen anförda arbeten av *R. R. Holt* (1958), *P. E. Meehl* (1954), *A. Trankell* (1956).

Men vad händer om vi ställer en prognos utifrån en mer nyanterad datastruktur? Vi måste acceptera svarets trivialitet i hela dess vidd: *förutsägelsen kommer (troligen) att bli en bit säkrare*. Men det ändrar inte de premisser som gäller för all prognosställning: vi gör inte en gränsövergång från ett tillstånd av relativ osäkerhet till ett tillstånd av visshet. Inga nya modeller eller möjligheter att utnyttja prognosforskningens resultat kommer att kunna konstrueras utöver dem vi redan nu kan diskutera.

De som ställt sig tvekande till den praktiska användbarheten av de resultat prediktionsstudierna hittills givit, på de grunder att den information som utnyttjas är alltför schablonmässig, har emellertid bättre argument än att prognosen kan bli mindre osäker om den utgår från annat slag av information⁸⁾. Jag återkommer till denna synpunkt senare i den här artikeln.

En alternativt förklaring till svårigheten att med entusiasm acceptera prognosforskningens resultat är att de ställer implicita krav: *vi måste avgöra på vilket sätt resultaten skall användas*.

Denna grop har de kriminologiska forskarna grävt åt sig själva: genom att fästa orealistiska förhoppningar till prognosforskningens användbarhet måste svårigheten att finna lämpliga vägar att nyttiggöra resultaten kännas särskilt besvärande.

Gluecks' har exempelvis med sedvanlig grandezza postulerat:⁹⁾

„The authors believe that the concept of predictability is the most fruitful idea to have emerged in the history of criminology. Determination of the traits and factors most markedly differentiating children who remain nondelinquent from those who become delinquent, and delinquents or criminals who respond satisfactorily to one or another of the methods of penocorrectional treatment from those who recidivate, is a truly rational approach to the practical problems of criminal justice. Moreover, the integration of the differentiative traits and factors into syndromes constitutes the first significant breakthrough in the baffling quest for cause, cure, and prevention of delinquency and criminalism.“

Ändå har — som är väl bekant — det praktiska utnyttjandet av prognosforskningens resultat väsentligen begränsats till delstaten Illinois' system för 'selection of candidates for parole'.

Jag tror att man skall dröja vid detta förhållande: diskrepansen mellan forskningens syftning och dess nyttiggörande i praktiken.

⁸⁾ En närmare specificering av denna „mer kvalificerade information“ har i den kriminologiska diskussionen givits av *R. L. Morrison* (1955), sid. 108: „At the risk of dogmatism one would lay down the following criteria for the effective development of the subjective approach in research: 1) 'Psychological' data on the areas of behaviour and personality to be provided by suitably qualified specialists and field workers who have been 2) specifically trained and briefed for the particular research project; 3) expressing their findings in a form suitable for subsequent analysis and statistical manipulation“.

⁹⁾ *S. och E. Glueck* (1959), sid. 1.

Finns det grundläggande svagheter i den 'kriminologiska modell' som utgår från att „förutsägelsetabeller“ mer eller mindre på *a priori* grunder borde ha stor kriminalpolitisk och kriminalvårdande betydelse? I så fall — kan dessa svagheter förklara misshushållningen med forskningsresultaten? Är det sannolikt att förfinade prognosmetoder — men utarbetade i enlighet med samma 'kriminologiska modell' — kommer att medföra en ökad benägenhet att praktiskt tillämpa resultaten?

Som framgår av citatet ovan har prognosforskarna stundom betydande pretentioner på metodikens och resultatens användbarhet. Men i stället för att ta ställning till svepande generaliseringar tror jag det är nödvändigt att undersöka några konkreta beslutssituationer, för vilka man ofta hävdar att prognosmetoderna har speciell relevans.

Först kan emellertid konstateras att även företrädarna för prognosmetodernas utnyttjande i allmänhet starkt understryker, att „förutsägelsetabellen“ skall kompletteras med eller komplettera de individuella 'från-fall-till-fall-bedömningar' som regelmässigt tillämpas av domstolar, åklagare, barnavårdsnämnder etc. (Detta är för övrigt en välgående invändning mot argumentet att prognosmetoderna inte bör utnyttjas förrän de är säkrare.)¹⁰⁾

Denna inskränkning i kraven på prognosmetodernas utnyttjande utgår jag ifrån vid diskussionen av nedanstående undersökningsmodeller respektive beslutssituationer — med 'utnyttjande av prognosmetoder' kan alltså väl förstås 'utnyttjande av prognosmetoder tillsammans med en individuell bedömning'.

I det följande skall jag diskutera två alternativa modeller för den kriminologiska prognosforskningen. För Modell II behandlar jag vidare två varianter, Modell II A och Modell II B.

Som framgår av det följande differentierar man redan vid planeringen av forskningen mellan Modell I och Modell II; forskaren avgör alltså själv till vilken av dessa modeller data kan hänföras. Huruvida man kan tillämpa de överväganden som är möjliga utifrån Modell II A respektive Modell II B avgöres emellertid genom utfallet av data, och i princip kan man givetvis inte vid forskningsplaneringen diktera detta utfall.

Jag vill emellertid söka göra troligt att chanserna ökar att kunna föra diskussionen enligt premisserna för Modell II B (den mest 'kvalificerade' modellen som presenteras) om man ställer vissa krav på arten av den insamlade informationen på vilken prognosen skall baseras.

De beslutssituationer, för vilka undersökningsmodellernas ade-

¹⁰⁾ Speciell vikt bör i detta avseende tillmätas uppfattningen hos dem som prövat prognosmetodik i praktiken. Det närmast av Ohlin utarbetade systemet för 'selection for parole' är ett fint exempel på 'applied common sense' vid utnyttjandet av en statistisk teknik i praktiken.

kvans belyses, är huvudsakligen valda på grund av att de ofta åberopas, då man motiverar prognosforskningens praktiska användbarhet. Det är emellertid självklart möjligt att tänka sig fler tillämpningsområden utöver dem jag anför nedan; detta inför dock inte något av principiellt intresse i diskussionen.

Modell I.

Följer vi *Gluecks'* diskussion kan vi med viss systematisering¹¹⁾ differentiera mellan tre beslutssituationer för vilka prognosmetodiken kan komma i fråga som ett hjälpmedel vid fastställandet av beslutet i fråga:

- 1) Domstolens val mellan alternativa påföljder för brott.
- 2) Val av tidpunkt för villkorlig frigivning vid icke tidsbestämda straff.
- 3) Val av speciella profylaktiska behandlingsmetoder för ännu icke kriminella individer, som emellertid har hög *brottsbenägenhet* (delinquency potential).

Prognosmetodikens användning inom var och en av beslutssituationerna ovan har vissa begränsningar som omedelbart kan anges: (1) I allmänhet har prognosmetoden för denna beslutssituation motiverats utifrån uppfattningen, att för individer med god eller mycket god prognos är en „lindrig“ påföljd tillfyllest, medan för individer med dålig eller mycket dålig prognos ett mer „kännbart“ straff är av nöden. Detta resonemang är emellertid möjligt endast vid val mellan påföljder för individer som begått ett „ungefär lika allvarligt brott“; inte minst stötande för rättsmedvetandet vore ett domstolens tillvägagångssätt som innebar ett „hårt straff“ för ett lindrigt brott på grund av individens höga återfallsrisk. (2) Användningen av en „förutsägelseetabell“ får inte sätta ur spel relationen mellan individens uppförande på anstalten och tidpunkten för en provutskrivning. Anledningen är självklart, att ett hänsynstagande till individens beteende vid behandlingen på anstalten betraktas som ett av de viktigaste terapeutiska incitamenten som institutionen förfogar över. Denna invändning har emellertid mycket begränsad räckvidd. Det är nämligen fullt möjligt att i „förutsägelseetabellen“ inkludera data som hänförs till individens förhållningssätt inom institutionen. (3) Ett profylaktiskt behandlingsprogram av antytt slag ligger helt utom ramen för de resurser som samhället för närvarande disponerar för förebyggande vård; detta är givetvis ingen invändning i sak. Även ur rent terapeutiskt-profylaktiska synpunkter förefaller emellertid ett sådant behandlingsprogram svårt eller eventuellt också olämpligt att realisera.

Vad är utmärkande för Modell I?

Med ett något nontekniskt språk kan vi säga att Modell I karakteriseras av *ett enda lineärt samband mellan två matriser av data,*

¹¹⁾ S. och E. Glueck (1959).

informationsmatrisen och kriteriematrisen. Den linjära relationen — prediktionsekvationen — kan ha erhållits genom sammanvägning av flera variabler i informationsmatrisen; detta förfaringssätt är regel.

Kravet på *en enda* linjär relation innebär att den totala informationen skall uttryckas i en prognosvariabel (y), med vars hjälp vi kan indela individerna i *risk kategorier* (y' , y'' , y'''). De olika variablerna i informationsmatrisen (x_1 , x_2 , x_3) kan ha vägts inbördes (givits vikterna a , b , c) företrädesvis enligt optimal statistisk metodik ('minsta-kvadrat-metoden') eller givits lika vikter ($a = b = c = \dots$) enligt *Burgess'-Ohlin's system*.

En optimal statistisk metod innebär alltså enligt detta betraktelsesätt inte någon revolution inom den kriminologiska prognosforskningen: tillvägagångssättet vid vägningen av variablerna är som framgått helt irrelevant för bestämningen av en undersöknings tillhörighet till någon av de modeller som beskrivs här.¹²⁾

Det enda linjära sambandet mellan informationsmatris och kriteriematris som utmärker Modell I illustreras nedan i fig. 1 och 2.

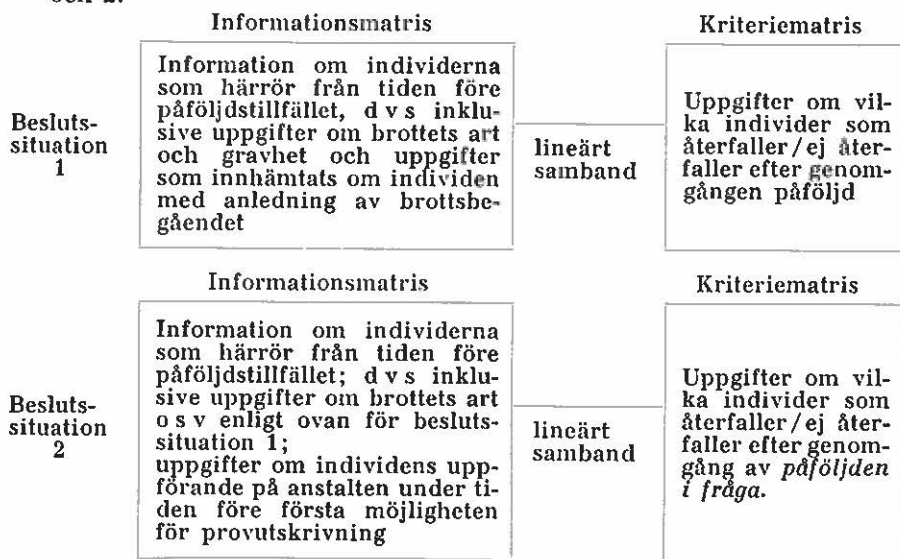

Fig. 1.

¹²⁾ *Wilkins* har med rätta rönt erkännande för att vara den förste som (tillsammans med *Mannheim*) utnyttjade ett kvalificerat statistiskt tillvägagångssätt vid upprättandet av „förutsägelsetabellen“. Men detta är inte hans främsta insats i det här sammanhanget enligt min uppfattning: den består i en precisering av prognosinstrumentets användbarhet vid appliceringen av Modell II — se den följande framställningen.

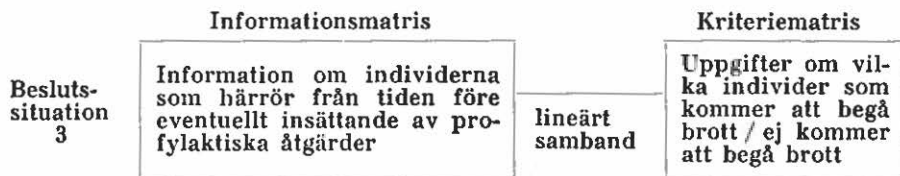

Fig. 1 (forts.).

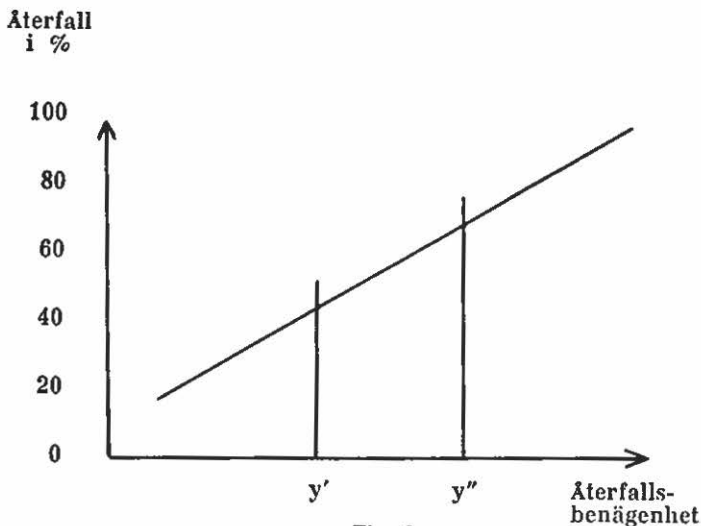

Fig. 2.

I fig. 2 visas 'det enda lineära sambandet' mellan informations- och kriteriematris; i koordinatsystemet representerar den horisontella axeln informationsmatrisen och den vertikala axeln kriteriematrisen. Den indragna regressionslinjen visar det tänkta lineära sambandet. (se i övrigt texten!)

På vilket sätt kan „förutsägelse Tabellen“ vara till praktisk nytta vid beslutsituationer av typen (1), (2) eller (3)?

Ett generellt svar kan formuleras så:¹³⁾

I den utsträckning beslutsinstansen vid fattandet av beslut rörande individerna anser prognostiska överväganden böra utgöra grund för besluten, kan „förutsägelse Tabellen“ medverka

¹³⁾ Här måste jag anföra reservationen, att en diskussion av den praktiska användbarheten av ett prognosinstrument måste begränsas till principiella och delvis schematiserade synpunkter. I en diskussion av det här slaget kan aldrig nyanserna i tillvägagångssättet vid beslutsprocessen återges.

Detta framstår särskilt klart vid sidan av Ohlin's redogörelse för prognosmetodikens praktiska utnyttjande i en speciell beslutsituation.

till att beslutsinstansens intentioner härvidlag realiseras i högre grad.

I anslutning till fig 2 (och beslutssituation 2) kan vi tänka oss att vi har en ej tidsbestämd påföljd, som är så konstruerad, att vissa av klienteletts individer kan frigges efter 6 månaders anstaltsvistelse, andra efter 9 månader och slutligen en grupp som blir fria efter 12 månaders behandling.

Prognostekniken skulle då utnyttjas så, att de individer som tillhör riskkategorierna $y \leq y'$ (se fig!) blir fria efter 6 månader, individer i riskkategorierna $y' < y < y''$ frigges efter 9 månader, och slutligen de individer som „ligger till höger om det högra snittet“ (tillhöriga riskkategorierna $y \geq y''$) ges friheten efter 12 månader.

Ur en synpunkt kommer ett tillvägagångssätt som det skisserade sannolikt att fungera väl; individerna som erhåller den kortaste behandlingen (6 månader) kommer att uppvisa den lägsta återfallsprocenten, de individer som får behandling i 9 månader kommer att inta en mellanställning i detta avseende, och de som frigges efter 12 månader kommer att återfalla i högre utsträckning än de båda andra grupperna.

Systemet som det ovan exemplifierats har alltså en tendens att „bekräfta sig självt“ — *men är detta ett kriterium på att tillvägagångssättet är rationellt?* Hur skall för övrigt beslutsinstansens intentioner (att ge individer med god prognos en mer kortvarig behandling än andra grupper av individer) uttryckas i explicita och rationella termer?

För de individer som har god prognos skulle man kunna hävda att de inte behöver en lång behandling för att förhindra återfall; för individer med sämre prognos kunde anföras att en längre behandling erfordras för deras tillrättaförande.

Om utfallet av beslutsprocessen blir det som antagits, styrks skenbart det första ledet i argumentet, medan den andra satsen — att individer med sämre prognos kräver längre behandling — är svårare att komma till rätta med, om dessa individer likväl — som antagits — återfaller i stor utsträckning.

Det är tydligen inte omedelbart givet, vilka fördelar ett utnyttjande av „förutsägelsetabeller“ verkligen medför om man undersöker beslutssituationernas förutsättningar enligt Modell I. Detta gäller dessutom tillämpningen av prognostiska överväganden överhuvud — vare sig man förlitar sig på framräknade prediktionsekvationer eller ej.

Detta dilemma¹⁴⁾ beror på de restriktiva tolkningsmöjligheter

¹⁴⁾ Ett exempel på de logiska svårigheter man hamnar i, då man drar ut de följdenliga konsekvenserna av ett utnyttjande av prognosmetodiken enligt Modell I, ger *Glueck's* diskussion av 'Predictive Devices and Parole' (1959), sid. 15: „... In considering the use of prediction tables by parole boards, it must be borne in mind that such administrative bodies are constantly faced with a dilemma arising out of the

som förutsättningarna för Modell I ger oss: den lineära relationen mellan informations- och kriteriematrisen ger inte utrymme för en uppskattning av beslutsprocessens adekvans, om vi med adekvans avser 'maximal resocialisering av det klientel som erhåller behandling'.

Det är således fullt möjligt — om vi anknuter till vårt föregående exempel — att individer med god prognos skulle återanpassats i ännu högre grad om de erhållit den långvariga behandlingen (12 månader i stället för 6 månader) och/eller att individer med dålig prognos skulle ha klarat sig något bättre om de frigivits tidigare. Det är också möjligt att vi inte skulle observera några mätbara förändringar i individernas återanpassning om vi på detta sätt inverterade beslutsstrategin för klientelet i fråga.

Resonemanget som förts kan formuleras klarare med användning av ett mer precist symbolsystem: det har gjorts nedan för det enkla exempel vi valt och med ett ytterligare förenklande antagande.¹⁴⁾

Det finns ännu ett par aspekter på prognosmetodikens funktion — eller snarare icke-funktion — i Modell I som är värda en kommentar.

En fråga är således: var skall snitten (se fig. 2!) läggas? Deras läge avgör den relativa andelen individer som erhåller de olika behandlingsalternativen. Svaret är enkelt — det finns ingen information inrymd i „förutsägelse Tabellen“ (prediktionsekvationer)

¹⁴⁾ (forts.)

fact that existing legislation does not provide for a *wholly indeterminate* sentence for felons.“

En sådan påföljd med den tillhörande möjligheten att aldrig frige de individer som har den högsta återfallsrisken, vore önskvärd ur „prognosmetodisk“ synpunkt, men står självfallet inte i överensstämmelse med elementära humanitära hänsyn.

¹⁵⁾ en påföljd (ett ej tidsbestämt straff) inrymmer tre behandlingsalternativ (exempelvis frigivning efter 6, 9 och 12 månader) och vi tecknar:

B₁: behandlingsalternativ för individer med god prognos
(prognosgrupp 1)

B₂: behandlingsalternativ för individer med genomsnittlig prognos
(prognosgrupp 2)

B₃: behandlingsalternativ för individer med dålig prognos
(prognosgrupp 3)

Vi antar vidare att lika många individer erhåller behandlingarna B₁, B₂ och B₃, d v s av N individer som totalt erhåller påföljden i fråga, genomgår n₁ individer behandlingsalternativ B₁, n₂ individer behandlingsalternativ B₂ och n₃ individer behandlingsalternativ B₃, varvid n₁ = n₂ = n₃.

Vi inför vidare beteckningarna:

n_{ij}: antalet individer i prognosgrupp i som genomgår behandlingsalternativ j (i = 1,2,3 och j = 1,2,3)

p_{ij}: proportionen individer tillhörande prognosgrupp i som genomgår

nen) som kan tjäna till ledning härvidlag. I praktiken fungerar kriminalpolitikens målsättning i stort, tillgängliga vårdresurser, beslutsinstansens på erfarenhet grundade normer o s v som underlag för besluten.

En frågeställning som inte alls berörts är betydelsen av de *allmänpreventiva synpunkterna*. Även här måste kommentaren bli undvikande. Fastän det är ofrånkomligt att i reella besluts-situationer söka väga individual- och allmänpreventiva hänsyn mot varandra, kan denna avvägning inte underlättas med hjälp av prognostekniken som den utnyttjas enligt Modell I. Problemet kan i själva verket inte formuleras rationellt, eftersom „förutsägelsestabellen“ inte föreskriver något slag av behandling utgående från individualpreventiva synpunkter.

Utifrån Modell II (A och B) kan vi emellertid föra denna diskussion med bättre förutsättningar.

Sammanfattningsvis kan vi om prognosmetodikerna — med de restriktioner som vidlåter den enligt Modell I — säga följande: den fungerar som en blind tjänare åt beslutsinstansen; i den utsträckning man vill basera beslut rörande individer utgående från deras prognos har man hjälp av denne tjänare: beslutsinstansens intentioner i detta avseende realiseras bättre om man tar tjänsterna i anspråk. I den mån den av beslutsinstansen formulerade strategin också fungerar adekvat, d v s medför ett fördelaktigt resultat ur individualpreventiv synpunkt, blir strategins resultat ännu bättre om man tar tjänsterna i anspråk.

¹⁰⁾ (forts.)

går behandlingsalternativ j ($i = 1,2,3$ och $j = 1,2,3$) och som *ej återfaller*.

Vi formulerar nu följande extrema och varandra motsatta *beslutsstrategier*:

$$(1): n_{12} = n_{13} = n_{31} = n_{32} = n_{21} = n_{23} = 0$$

$$(2): n_{11} = n_{12} = n_{32} = n_{33} = n_{21} = n_{23} = 0$$

Andelen individer som *ej återfaller* om vi genomför dessa respektiva beslutsstrategier kan då tecknas:

$$(1): (p_{11} + p_{22} + p_{33}) : 3$$

$$(2): (p_{31} + p_{22} + p_{13}) : 3$$

I reella beslutssituationer kan vi föreställa oss att man försöker tillämpa en strategi som approximerar strategi (1): att ge individer med god prognos kortare behandling.

Om vi tänker oss den rena strategin (1) tillämpad skulle vi med sannolikhet finna att:

$p_{11} > p_{22} > p_{33}$, vilket vi tar som en 'bekräftelse' på att strategin fungerar adekvat.

Om strategi (2) tillämpades skulle vi likaledes troligen erhålla:

$$p_{31} < p_{22} < p_{13}$$

Även med dessa förutsättningar kan följande relation gälla:

$$(p_{31} + p_{22} + p_{13}) > (p_{11} + p_{22} + p_{33})$$

nåmligen om $p_{31} > p_{33}$ och/eller $p_{13} > p_{11}$.

Dessa för värderingen av respektive beslutsstrategiers adekvans nödvändiga jämförelser är emellertid inte möjliga att göra för Modell I.

Men „förutsägelse Tabellen“ ger inte någon ledning i den meningen att den förser oss med uppgifter om de överväganden, som vi baserar beslutsstrategin på, är korrekta. Om de inte är det är den blinde tjänaren lika villig: han hjälper oss då att göra våra dåliga beslut ännu sämre!

Modell II A.

Diskussionen av Modell II genomförs i anslutning till samma beslutssituationer som exemplifierades för Modell I; dock begränsad till beslutssituationerna (1) och (2).

En beskrivning av Modell II A blir definitivt mer komplicerad än motsvarande redogörelse för Modell I om man genomför den i dess statistiska delar. Liksom för Modell I begränsar jag emellertid mitt resonemang till de principiella överväganden som har betydelse för att värdera prognosmetodikens praktiska användbarhet för respektive beslutssituationer.

Det kan också anmärkas att diskussionen om prognosmetoder nas utnyttjande för kriminologins vidkommande till stor del begränsats till överväganden av det slag jag anförde under Modell I. *Mannheim* och *Wilkins* har äran av att vara de som vidgat perspektivet med sitt arbete 'Prediction Methods in Relation to Borstal Training'. Deras nu mycket välkända jämförelse av behandlingsresultaten för 'open' och 'closed' Borstalinstitutioner är den första studie som på detta sätt utnyttjat möjligheterna att dra nytta av „förutsägelse Tabellen“.¹⁰⁾

Vilka är Modell II A:s förutsättningar?

Modell II A kan beskrivas så: det finns två eller flera, sinsemellan parallella, samband mellan två matriser av data, informations- och kriteriematrisen; varje lineärt samband gäller för ett givet behandlingsalternativ, som ingår i beslutssituationens förutsättningar.

Totalt inkluderar således Modell II A data från tre matriser; informations- och kriteriematrisen samt data från de olika behandlingsalternativen ('den differentiella behandlingsmatrisen').

Liksom för Modell I beräknas först utifrån den totala informationen en prognosvariabel (y), vilken ligger till grund för en uppdelning av individerna i riskkategorier utan hänsyn tagen till vilken behandling de erhåller.

Förutsättningarna för Modell II A illustreras i fig. 3, 4 och 5: för dessa gäller att behandlingsalternativen endast är två — vilket representeras av de två lineära sambanden i fig. 5 — diskus-

¹⁰⁾ Även i 'Prediction Methods in Relation to Borstal Training' ligger emellertid tonvikten på en redogörelse för de tekniska sidorna av utarbetandet av „förutsägelse Tabellen“. *Wilkins* har dock senare framför allt accentuerat 'beslutsmodellernas aspekterna' för prognosmetodikens vidkommande.

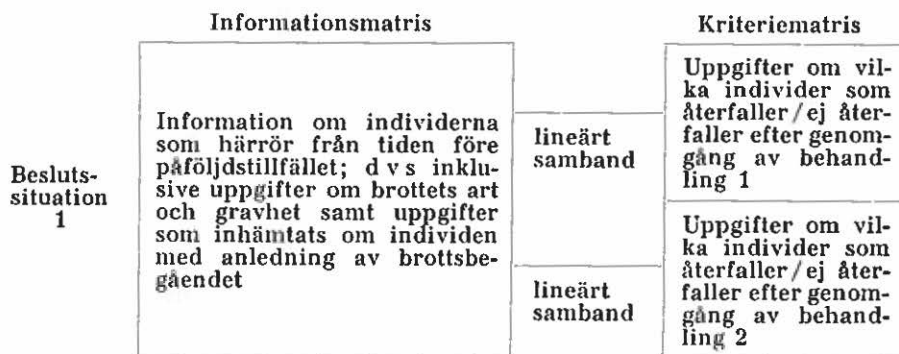

Fig. 3.

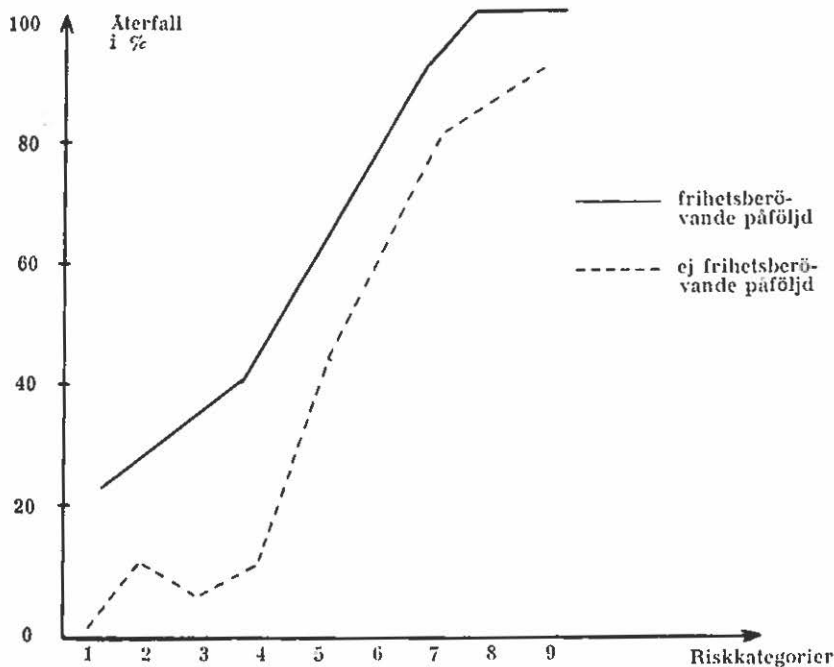

Fig. 4.

Kurvorna visar ett av den förut nämnda undersökningens resultat; kriterium på återfall vid denna jämförelse är om individen under 3 års uppföljd återfallit i brott som tillsammans eller var för sig har bestraffats med minst '3 månaders straffarbete' (se i övrigt framställningen i texten!)

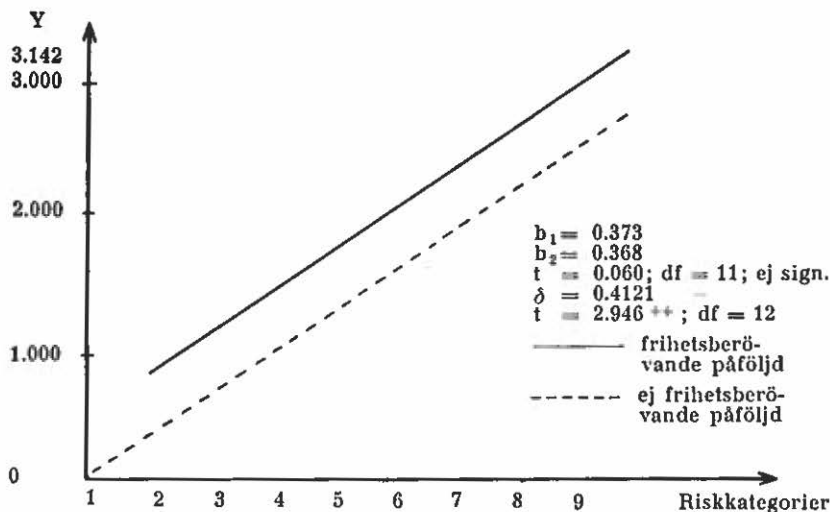

Fig. 5.

I fig. 4 och 5 motsvarar (liksom för Modell I) den horisontella axeln informationsmatrisen. I det konkreta exempel vi valt har prognosvariabeln normaliserats och givits i en stanine-skala, d v s individerna är indelade i riskkategorier från 1 till 9.

Beträffande den vertikala axeln i fig. 5 har den binomiala återfallsvariabeln (Z), med kategorierna återfall/ej återfall, transformerats till en variabel $Y = 2 \arcsin \sqrt{Z/n}$, där Y är en för stora värden på n approximativt normalfördelad variabel och således tillgänglig för regressionsanalys. I fig. 5 är vidare b_1 och b_2 regressionskoefficienter varvid observeras att deras respektive värden ej är signifikant skilda; de linjära sambanden kan betraktas som parallella.

Avståndet mellan linjerna (δ) är emellertid så stort att det befunnits signifikant.

Beträffande variabeln Y kan slutligen framhållas att en variation i Y mellan 0 och 3,142, motsvarar procenttalets variation mellan 0 och 100.

sionen är emellertid i princip giltig även för fler än två behandlingsalternativ.

I fig. 4 och 5 är behandlingsalternativen 'ej frihetsberövande påföljd' respektive 'frihetsberövande påföljd'; dessa bägge påföljdsalternativ anknyter således i första hand till beslutssituation 1.¹⁷⁾

¹⁷⁾ Diskussionen av Modell II A genomförs i anslutning till data som hämtats ur en kommande undersökning: 'Om påföljders effekt. Ungdomsbrottslingars prognos efter olika slag av behandling'.

Påföljderna är vidare givna till ett på visst sätt definerat kientel: individer i åldern 18—20 år, och påföljderna är de som utdömes eller tilldelas individerna som reaktion mot brotten första gången efter fyllda 18 år.

På vilket sätt kan prognostekniken — utnyttjad enligt Modell II A:s förutsättningar — vara av praktiskt intresse? *Agge* uttalar följande: „... Det torde utan närmare motivering stå klart att verkliga landvinningar på prognosforskningens område skulle kunna få hart när revolutionerande verkningar för det kriminalpolitiska reformarbetet och för behandlingen av den enskilde brottslingen.“¹⁸⁾

Agge differentierar inte klart mellan prognosteknikens tillämpning enligt Modell I respektive Modell II (A och B), man han har sannolikt haft förutsättningarna för Modell II i åtanke, då han formulerat sitt entusiastiska yttrande. Han skriver nämligen tidigare: (sid. 86) „... Härunder inbegripas också förhandsbedömningar av lagbrytarens reaktion på de brottspåföljder vilka alternativt kunna komma i fråga.“

Ett ställningstagande till användbarheten av resultat liknande det som exemplifierats i fig. 4 och 5 är emellertid inte fullt lika självklart som *Agge* hävdar.

Överhuvud vinner bedömningen i precision, om man skiljer å ena sidan på resultatens användbarhet i en mer allmän bemärkelse, och å andra sidan deras användbarhet för att konstruera en rationell beslutsmodell med åtföljande effektiva beslutsstrategier.

Det är främst den senare aspekten jag vill belysa; först endast några anmärkningar om de allmänna synpunkterna.

Jag vill då peka på ett förhållande av stor betydelse: jag anser resultat av den typ som exemplifierats viktiga, eftersom de visar att de beslut vi fattar för de enskilda individerna verkligen kan vara avgörande för deras framtida möjligheter till återanpassning. Det finns *verifierbara* omständigheter utöver individernas 'belastning' eller disposition för kriminellt beteende som bidrar till att bestämma deras framtid: *nämligen den behandling som samhället väljer* som sanktion mot den kriminella handlingen.

Om vi betraktar resultaten på detta sätt, får de också en generaliserad innebörd utöver de jämförelser som redovisats: det kan finnas påföljdsalternativ som vi ännu inte vågat pröva i praktiken eller som vi ännu ej tänkt ut, vilka skulle kunna ge fördelaktigare resultat än den brottspåföljd som visat sig mest effektiv vid de jämförelser vi genomfört.¹⁹⁾

Vilken beslutsstrategi bör formuleras om man utgår från resultaten i fig. 5? Den blir i klartext: '*Giv alla individer vid*

¹⁸⁾ *I. Agge* (1955), sid. 87.

¹⁹⁾ Det kanske viktigaste kriteriet på resultatens användbarhet är det operationella: *används resultaten i praktiken?* Det negativa beskedet härvidlag för prognosforskningen enligt Modell I:s principer har utgjort utgångspunkt för diskussionen i sin helhet i denna artikel. En bedömning enligt detta kriterium för Modell II-forskning kan inte göras ännu eftersom forskningen på detta område ännu ej initieras på några undantag när.

ifrågavarande påföljdstillfälle (första påföljden efter fyllda 18 år) „ej frihetsberövande påföljd“ och giv ingen individ „frietshetsberövande påföljd“.

Det kan omedelbart riktas invändningar mot en beslutsstrategi så formulerad, exempelvis följande: även om en „frietshetsberövande påföljd“ vid en jämförelse med en „ej frihetsberövande påföljd“, så talar hänsyn till allmänpreventionen för bibehållandet av ett påföljdssystem som innefattar möjligheten att tillgripa bägge påföljdsalternativen.

Det är uppenbart att vårt resultat aktualiserar centrala straffrättsliga spörsmål. Låt mig då försöka vara helt klar på denna punkt: jag tror definitivt att en invändning av ovanstående slag kan vara i hög grad berättigad. Men det påverkar inte den ovan formulerade beslutsstrategin: med de premisser som gäller för Modell II och med de resultat som erhållits är ofrånkomligen strategin 'Giv alla individer „ej frihetsberövande påföljd“' den enda rationella som kan formuleras.

Anses denna 'rationella strategi' inte tillämpbar i praktiken, innebär alltså detta helt enkelt att möjligheterna, att — med hjälp av resultat som erhållits med de för Modell II gällande förutsättningarna — approximara verkliga beslutssituationer, är beskurna.

Den främsta anledningen till detta har redan antytts: kriminalpolitiska åtgärder av olika slag motiveras inte endast med hänsyn till den effekt åtgärderna ifråga utövar på de individer som blir föremål för dem (*den individualpreventiva effekten*); deras berättigande beror också på att de förmodas ha en gynnsam effekt på individer som ej begått brott, så att åtgärderna bidrar till att dessa avhåller sig från brottsbegående (*den allmänpreventiva effekten*).

Påpekandet av kriminalpolitikens dubbla målsättning är i sanning inte originellt. Denna målsättning är en hörnsten vid utformning av vår moderna kriminalpolitik.

Det är ändå av vikt att understryka förhållandet i detta sammanhang, eftersom det skapar en för kriminologins vidkommande helt unik situation: en rad av experimentella eller 'kvasi-experimentella' modeller som i övriga beteendevetenskapliga sammanhang ger resultat som relativt lätt kan tolkas, har begränsad giltighet som kriminologiska undersökningsmodeller — Modell II A är ett exempel på detta.

Det kan givetvis hävdas att vi vet litet om de allmänpreventiva effekternas realitet; jag tror dock vi har skäl att utgå ifrån att sådana inverkningar kan förutsättas.²⁰⁾ Däremot är självklart „allmänpreventionen“ ingen *invariant* företeelse: med all sannolikhet är dess styrka beroende av en rad omständigheter, exempelvis brottstyp, olika grupper av individer i samhället o s v.

²⁰⁾ Jämför Johs. Andenaes (1950).

I den här diskussionen kan det förefalla vara en angelägen fråga att besvara hur bevishörden skall fördelas i det fall det gäller att styrka „allmänpreventionen som illusion eller som realitet“ — skall huvudparten av bevisningen åligga dem som ställer sig skeptiska till dess existens eller dem som åberopar den?

Men i stället för att söka besvara frågeställningen ovan, tror jag det är fördelaktigt att formulera problemet en smula mer sofistikerat:

Låt oss först konstatera att utformningen av vår kriminalpolitik är avhängig av ett mycket stort antal (ofta motstridiga) värderingar rörande hänsynen till enskilda individer och samhället, samt av en rad fakta om kriminaliteten som samhällsföreteelse: återfallsprocenten efter olika slags straff, kriminalitetens tidsmässiga variationer, variationer i brottsbegående mellan stad och landsbygd o s v.

Alla dessa värderingar, alla dessa fakta aktualiseras då vi vill modifiera vår kriminalpolitik i något väsentligt avseende: de utgör en enormt komplicerad besluts matris.

I denna beslutsmatris är emellertid besvärande många celler tomma, d v s vi saknar information på många viktiga punkter.

Nu är emellertid kriteriet på en *rationell beslutsstrategi* inte att vi förfogar över fullständig information, utan att vi utifrån den *faktiskt föreliggande matrisen av data* (värderingar och fakta) skapar en konsekvent strategi för olika slag av beslut.

Den brist på fakta som gäller såväl individual- som allmänpreventiva effekter innebär alltså inte att vi måste formulera icke-rationella strategier utan att de rationella strategier vi förordar blir mer o s ä k r a än om vi kunnat utgå från faktisk kunskap i dessa avseenden.

Vi kan nu förvänta en betydande utvidgning av det faktamässiga underlaget rörande individualpreventiva effekter från undersökningar som planeras enligt vår beskrivna Modell II; detta bör enligt vårt relativistiska betraktelsesätt innebära att det blir möjligt att formulera rationella beslutsstrategier som är m i n d r e o s ä k r a än förut. Samtidigt kvarstår en betydande osäkerhetsmarginal så länge data om de allmänpreventiva effekterna fortfarande saknas.

Det blir emellertid nu vår uppgift att undersöka på vilka punkter rådande beslutsstrategier måste omprövas med ledning av resultat av den typ som exemplifierats för Modell II A, respektive att markera i vilka avseenden dessa resultat inte kan utnyttjas för en sådan omprövning.²¹⁾

I fortsättningen fortfar jag att basera diskussionen utifrån jämförelsen mellan „ej frihetsbehövande påföljd“ och „frihets-

²¹⁾ Det måste återigen understrykas, att den följande diskussionen om följdenliga modifikationer i det kriminalpolitiska handlandet utifrån resultat från Modell II A och B, måste ses som *exempel* på de överväganden som är möjliga att göra, inte som normativa utsagor om vad som borde göras. Det är emellertid svårt att i den löpande framställningen infoga denna ständiga reservation.

berövanda påföljd“ och därvid utgår jag från att de allmänpreventiva synpunkterna *faktiskt* har vikt a) vid konstruktionen av ett påföljdssystem som inkluderar ifrågavarande påföljder och b) vid valet mellan respektive påföljdsalternativ för en individ som begått brott. Denna utgångspunkt är given i detta sammanhang: jag har inte för avsikt att modifiera hänsynstagandet till den tänkta allmänpreventiva effekten utan undersöka vilka beslutsstrategiska modifikationer som är konsekventa då vi inför fakta om individualpreventiva effekter i beslutsmatrisen.

Jag vill först understryka den fundamentala begränsningen som vidlåter Modell II A. Kan vi med ledning av resultaten i fig. 5 säga, att vissa av klienteletts individer lämpligen bör erhålla den ena eller den andra påföljden?

Det är inte möjligt.

Sannolikt vill vi — i enlighet med överväganden som vi utförligt diskuterade för Modell I:s vidkommande — i första hand reservera påföljden „ej frihetsberövande påföljd“ för de individer som har god prognos — *men ett sådant ställningstagande följer inte av de data vi förfogar över: påföljdsalternativet „ej frihetsberövande påföljd“ är i samma grad effektivare än „frihetsberövande påföljd“ för individer med dålig prognos som för individer med god prognos.*

Att vi inte utifrån prognosmetodens tillämpning enligt Modell II A får någon ledning beträffande *vilka individer*, som i det konkreta beslutstillfället bör erhålla något av respektive påföljdsalternativ, utgör en viktig begränsning vid ställningstagandet till resultatens användbarhet; därvid delar Modell II A i detta avseende en av Modell I:s restriktioner.

Återigen: anledningen till detta är a) att de lineära sambanden (se fig. 5!) i Modell II A är parallella (detta utsades då vi konstaterade att „ej frihetsberövande påföljd“ är *i samma grad* effektivare än „frihetsberövande påföljd“ för individer med dålig prognos som för individer med god prognos) och b) att vi på a priori grunder tillmätt allmänpreventiva synpunkter vikt vid bedömningen av en beslutsstrategis adekvans.

Det är dock uppenbart att prognosmetodiken är ett instrument med betydligt större skärpa om det utnyttjas enligt premisserna för Modell II A än för Modell I. Speciellt för följande omständigheter synes en rationell beslutsstrategi bli betydligt *mindre osäker* om resultaten från Modell II A inkluderas i beslutsmatrisen:

1) Det är inte givet att individual- och allmänpreventiva synpunkter alltid behöver vägas *mot* varandra: en jämförelse mellan påföljdsalternativ enligt Modell II A kan således väl resultera i att vi finner den ur allmänpreventiv synpunkt sannolikt mest gynnsamma påföljden mest effektiv också ur individualpreventiva aspekter.

Under sådana omständigheter kan givetvis resultaten av jämförelserna få en mer definitiv uttydning än för det exempel vi valt.

Observera härvid att osäkerheten vid bedömningen av den allmänpreventiva effekten — avspeglad i ordvalet „sannolikt mest gynnsamma“ härövan — inte gör vårt påstående om en „definitiv uttydning“ av resultaten ogiltigt. Modell II A innehåller inga förutsättningar som kräver en specificering av de allmänpreventiva effekternas *faktiska* existens. Vi har endast utgått från allmänt vedertagna uppfattningar om allmänpreventionen för att kunna översätta resultaten från Modell II A till tänkbara modeller för ett kriminalpolitiskt handlande med dessa vedertagna uppfattningar intakta.

2) Resultat som erhållits enligt Modell II A har emellertid en viktig beslutsstrategisk aspekt som hittills försumrats. Jag har i det föregående på *a priori* antagit att allmänpreventiva synpunkter har vikt vid valet mellan påföljdsalternativ; detta var skälet till att strategin 'Giv alla individer „ej frihetsberövande påföljd“' ej reservationslöst kunde accepteras.

Å andra sidan kan hänvisningen till allmänpreventiva hänsyn inte göras alltför lättvändigt: en konsekvent tillämpning av de 'allmänpreventiva argumenten' leder för övrigt till att endast det ur denna synpunkt mest tillfredsställande påföljdsalternativet kunde komma ifråga.

Situationen är nu denna (fortfarande med utgångspunkt från det resultat som utnyttjas i vårt exempel): två påföljdsalternativ har stått till beslutsinstansens förfogande för ett på visst sätt definierat klientel. Inga relevanta fakta för att besluta frekvensen av respektive påföljdsalternativ har funnits, i stället har „beslutskonventionen“ utformats efter principer som ytterst grundas på värderingar eller kompromisser mellan värderingar av olika slag. I detta läge tillkommer fakta som tyder på att det ur allmänpreventiv synpunkt *mest effektiva* straffet är individualpreventivt *minst effektivt*.

Det blir då mer angeläget än förut att fråga sig, om inte en väsentlig del av den allmänpreventiva effekten upprätthålles även om den „mer kännbara“ påföljden tillgripes mindre ofta, men likväl finns kvar som påföljdsalternativ.

Eventuellt kan man alltså hävda att resultat av det slag vi exemplifierat leder till en beslutsstrategi som utsäger: 'Giv påföljden „ej frihetsberövande påföljd“ till fler individer än förut'.

Men även om vi accepterar detta beslutsalternativ, kvarstår förhållandet att vi med prognosteknikens hjälp (enligt Modell II A) inte kan avgöra, *vilka individer som bör erhålla det ena eller det andra påföljdsalternativet*.

Jag har begränsat min diskussion av de exemplifierade resultaten till de *omedelbart givna konsekvenserna*: de som kan for-

muleras i s k beslutsstrategiska termer. *Indirekt* innebär en tillämpning av Modell II A — och tolkning av resultat som erhållits i enlighet med premisserna för denna modell — ett avgjort framsteg. De allmänpreventiva synpunkterna kan tas upp till en meningsfull diskussion utifrån Modell II A, de kunde överhuvud inte preciseras vid tillämpningen av Modell I. Som en vägledning vid ett kriminalpolitiskt reformarbete kan likaså resultat av den typ som illustrerats ha stor betydelse: utifrån jämförelsen mellan „ej frihetsberövande“ och „frihetsberövande“ sanktioner förefaller det således naturligt att rekommendera en utbyggnad av ett påföljdssystem som inte innebär ett ingrepp i individens frihet men som likväl innebär en trolig förstärkning av påföljdsalternativets allmänpreventiva effekt, exempelvis genom ett effektivare system för övervakningen i frihet.

I den förda diskussionen har jag sökt påvisa företräden respektive begränsningar i Modell II A:s användbarhet ur principiella synpunkter i anslutning till ett konkret exempel.

En typ av problem har jag helt förbigått i den givna framställningen. Om man finner att de lineära sambanden — i en undersökning enligt Modell II A — är skilda åt, kan man då lita på att detta a) inte är en slumpmässig differens, och b) om så inte är fallet, kan man vara säker på att inte *systematiska felkällor* åstadkommit den säkerställda skillnaden?

Bägge frågeställningarna är uppenbart av stor vikt. Tillsammans med överväganden om klienteletts beskaffenhet (representativitet o s v) är de svar man kan ge härvidlag oundgängliga för att gå från resultat till handling, d v s för att man skall basera en modifierad tillämpning av påföljdssystemet eller en modifikation av påföljdssystemet självt utifrån de resultat som erhållits.

Diskussionen av problem som sammanhänger med a) och b) härövan inryms emellertid inte i denna artikel.

Modell II B.

En grundläggande begränsning för Modell II A var, att den inte kunde utnyttjas för att ange *vilka individer* som bör erhålla ett visst påföljdsalternativ i en konkret valsituation mellan olika påföljder. Anledningen därtill var att de lineära sambanden för de olika behandlingsalternativen var sinsemellan parallella.

Modell II B skiljer sig från Modell II A i detta enda avseende: *den utgår från att de lineära sambanden ej skall uppvisa parallellitet.*

Innan jag formaliserar Modell II B:s förutsättningar vill jag understryka att Modell II B är en 'ideal' modell — det finns inga kriminologiska undersökningar som kunnat tillgodogöra sig prognosmetodikens möjligheter enligt Modell II B.

Min exemplifiering av modellen sker därför helt i anslutning till fiktiva data. Det är alltså uppenbart för tidigt att i detalj diskutera modellens enskildheter, och mina synpunkter är också mycket kortfattade.

Jag har tidigare framhållit (sid. 154), att forskaren inte själv kan „bestämma sig för“ att tillämpa antingen Modell II A eller Modell II B. Utfallet av data avgör i princip vilken modell som är tillämplig. Emellertid kan forskaren utöva ett starkt *indirekt inflytande* genom att välja att basera prognosinstrumentet på sådana variabler, att han avgjort höjer sannolikheten för att Modell II B:s krav uppfylles, med åtföljande möjligheter att teoretiskt minska osäkerhetsmarginalen för de beslutsstrategier som kan formuleras. Jag diskuterar denna möjlighet efter det att jag redovisat för modellens premisser.

Modell II B innefattar relationer mellan samma slag av data som Modell II A (fig. 3 är alltså giltig även för Modell II B), men de lineära sambanden mellan informations- och kriteriematrisen för de olika behandlingsalternativen är *inte* parallella.

Detta visas i fig. 6 som ger ett fiktivt utfall av en jämförelse mellan „ej frihetsberövande påföljd“ och „frihetsberövande påföljd“ — samma exempel som valts och illustrerats i fig. 4 och 5 men då utgående från resultat som erhållits vid en reell empirisk jämförelse.

Om man avläser fig. 6 och utformar en beslutsstrategi utifrån dessa data och *endast utifrån dessa data*, formuleras denna lik-

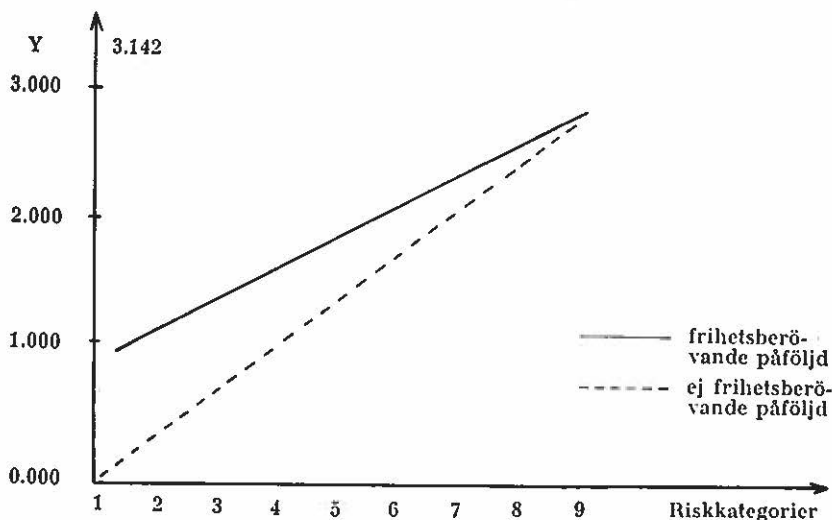

Fig. 6.

Fig. 6 visar fiktiva data för Modell II B.

som för motsvarande resultat enligt Modell II A: 'Giv alla individer „ej frihetsberövande påföljd“'.

Då vi diskuterade Modell II A införde vi emellertid viktiga inskränkningar i denna strategis giltighet på grund av „att vi på a priori grunder tillmätt allmänpreventiva synpunkter vikt vid bedömningen av en beslutsstrategis adekvans.“

Jag ansåg att en rationell handlingsnorm skulle kunna formuleras på följande sätt: 'Giv påföljden „ej frihetsberövande påföljd“ till fler individer än förut!

De argument som jag anförde i anslutning till Modell II A och samma slutsats (d v s samma modifierade beslutsstrategi) kan gälla även för de resultat vi antagit för Modell II B.

I motsats till Modell II A kan emellertid Modell II B utnyttjas för att ge en anvisning om *vilka individer* som bör erhålla respektive påföljdsalternativ. Utgående från 'resultaten' ovan och vår modifierade beslutsstrategi kan vi således konstatera att „ej frihetsberövande påföljd“ i första hand bör ges till individer med god prognos, eftersom det individualpreventiva resultatet av denna påföljd för individerna i denna prognosgrupp är *betydligt gynnsammare* än behandlingsresultaten för det andra påföljdsalternativet.

Enligt föregående resonemang är det vidare naturligt att reservera „frihetsberövande påföljd“ för individer med dålig prognos: de individualpreventiva effekterna för de båda påföljdsalternativen är nästan likvärdiga för dessa individer.

De tekniska aspekterna av Modell II B har beskrivits i detalj av andra författare — de skall inte upprepas här.²²⁾ Jag tror emellertid inte att modellens adekvans har diskuterats för besluts-situationer av den typ som här behandlas.

Sammanfattningsvis gäller följande för Modell II B: a) Modellens användbarhet för att formulera realistiska beslutsstrategier står i direkt samband med *storleken av „skillnaden i lutning“* mellan de respektive lineära funktionerna — ju större skillnad desto bättre fungerar modellen; b) det är relativt av mindre vikt att informationsmatrisen ger möjlighet till en god 'over-all-prediktion' för samtliga individer i klientelet — d v s modellens användbarhet är endast i viss utsträckning beroende av att man kan konstruera en generell „förutsägelse-tabell“ med hög prediktiv förmåga.

Det är ingen tillfällighet att den kriminologiska prognosforskningen hittills inte kunnat utnyttja Modell II B:s fördelar. Jag vill peka på tre omständigheter beträffande forskningsplaneringen som jag tror är väsentliga för att möjliggöra en *differentiell prediktion* i enlighet med Modell II B.

1) De data som i regel ingår i den kriminologiska „förutsägelse-

²²⁾ L. J. Cronbach, G. C. Gleser (1957).

tabellen“ är oftast 'enkla' uppgifter om individernas uppväxt, anställningsförhållanden, alkoholvanor, tidigare givna påföljder etc. De har visat sig fungera väl vid konstruktionen av en generell förutsägelse för ett klientel utan hänsyn tagen till olika påföljdsalternativs bidrag till variationen i individernas resocialisering, men de är sannolikt inadekvata för de mer kvalificerade uppgifter som prognosmetodiken (i enlighet med Modell II B) kan användas till. Denna synpunkt har diskuterats i andra beteendevetenskapliga sammanhang än de kriminologiska. *Cronbach* och *Gleser* anger exempelvis i sitt (se noten!) angivna arbete (sid. 68): „Possibly quite different types of items would make superior placement tests, because qualities which determine differential response to various treatments are not generally those which best predict criterion performance within one treatment.“

2) En differentiell prediktion förutsätter oftast inträngande studier av det komplicerade skeende som inrymmer i de olika påföljdsalternativen: förhållandet är i princip analogt med tillvägagångssättet vid vissa typer av arbetspsykologiska problemställningar där *arbetsanalyser* utgör ett integrerat led i konstruktionen av användbara instrument för förutsägelse av framgång i olika yrkesgrenar. (Undersökningar av detta slag är givetvis utomordentligt angelägna även om de inte utföres som ett led i ett forskningsprogram med syfte att möjliggöra differentiell förutsägelse.)

Det står utan vidare klart att momenten 1) och 2) beroende av varandra.

3) Låt oss anta att vi genomfört momenten 1) och 2) som föreslagits och att vi därefter undersöker om de prognosinstrument vi konstruerat uppfyller Modell II B:s krav.

Vi kan då givetvis finna att så inte är fallet: en differentiell prediktion är inte möjlig.

Det finns då två förklaringar till detta förhållande; den första är inte särskilt fascinerande. Det kan helt enkelt vara så, att då vi genomförde 1) och 2), då vi mätte och observerade, försvann verklighetens nyanser genom mätinstrumentens grova maskor.

Om vi inte accepterar denna förklaring återstår ännu en förklaringsmöjlighet: behandlingsalternativen som vi studerat är överhuvud inte speciellt lämpade för någon klientelkategori.

Ett sådant resultat skulle vara minst sagt nedslående med hänsyn till det spelrum som givits individualpreventiva överväganden vid konstruktionen av vårt påföljdssystem under de senaste decennierna: en väsentlig del av det individualpreventiva tänkandet inryms ju i intentionen att skapa påföljdsalternativ som är *särskilt lämpade* för givna klientelkategorier.

Det är inte möjligt att uttala sig om sannolikheten av att vi skulle erhålla ett negativt resultat av det slag jag skisserat; min

diskussion utgår från vissa premisser som är lätt givna, men den har inget underlag i form av konkreta resultat. Men detta är ingen egentlig invändning mot mitt resonemang — i själva verket är det så, att det förhållandet att diskussionen saknar faktiskt underlag, i sig är ett signifikant och nedslående faktum.

Tillämningen av andra beteendevetenskapers rön har kommit en bit längre än det praktiska utnyttjandet av kriminologins resultat på det här området. I det pedagogiska systemet, för att ta ett närliggande exempel, betraktar vi det som naturligt att „påföljdsalternativen“ hjälpklass/normalklass är *särskilt lämpade för elever med olika förutsättningar*: den normalbegåvade eleven skaffer sig bättre konskaper och blir bättre anpassad till skolmiljön, om han placeras i normalklass, och den mindre begåvade eleven tillgodogör sig undervisningen bättre om han får gå i hjälpklass i stället för normalklass.

Detta förhållande motsvarar i själva verket en *kvalificerad variant* av Modell II B: de lineära funktionerna *skär varandra* (denna skärningspunkt utnyttjas för den pedagogiska beslutssituationen på så sätt att individerna „till höger om den“ placeras i en skolmiljö, och eleverna „till vänster om“ skärningspunkten i den andra skolmiljön).²³⁾

Låt mig foga en sista länk till kedjan av hypotetiska betingelser i vår diskussion: *om* vi haft möjlighet att utföra en undersökning inkluderande momenten 1) och 2) ovan och *om* vi trots detta finner att en differentiell prediktion inte är möjlig, *vad gör vi då?*

Som jag förut framhöll skulle ett negativt resultat vara ett hårt domslut för dem som velat utforma vårt påföljdssystem till ett effektivt individualpreventivt instrument. Det finns emellertid en positiv nyans även i detta (eventuella) negativa utfall: med prediktionsteknikens hjälp skulle man kunna ta de första stegen för uppnåendet av ett rationellt motiverat och *k o n t r o l l e r a t* påföljdssystem, där påföljderna utformades i enlighet med individernas olika förutsättningar. Med andra ord: med prediktionsteknikens hjälp kan vi genomföra följande stegvisa åtgärder: 1) explicit formulera de mål som vi vill uppnå med påföljdssystemet, 2) undersöka om dessa målsättningar realiserats med

²³⁾ Vår valda jämförelse — den pedagogiska beslutssituationen vid valet mellan normalklass/hjälpklass — har många intressanta implikationer som emellertid inte kan tas upp här. För den speciella beslutssituation som jag anknutit till, torde mitt resonemang vara i huvudsak giltigt (om än i hög grad förenklat). I andra pedagogiska sammanhang går emellertid utvecklingen i hög grad mot undervisning i *sammanhållna* klasser i det obligatoriska skolväsendet, delvis i strid mot många kritiker som hävdar att sammanhållna klasser ger sämre kunskapsinhämtning, framför allt för elever med god skolbegåvning (en „individualpreventiv“ synpunkt!). Emellertid har de homogena klasserna ansetts ha stor betydelse bl a för att grundlägga värdegemenskap mellan människor med olika „begåvning“ (en „allmänpreventiv“ aspekt!)

det existerande påföljdssystemet, 3) vidtaga de förändringar som erfordras för att förbättra systemet i enlighet med vårt målsättnings- och värdesystem.

Den kriminologiska prognosforskningens målsättning blir med det synsätt jag pläderat för definitivt förändrad. På ett sätt har problematiken komplicerats: frågan är inte längre enbart att „förutsäga så bra som möjligt“.

Men komplikationen är egentligen inte av teoretisk natur. Den har uppstått då vi försökt upprätta modeller för att passa in forskningsresultaten i *praktiskt möjliga beslutsrutiner*.

Om forskningen skall nyttiggöras finns inga genvägar förbi de problem som berörts.

Bengt Börjeson.

LITTERATUR SOM ANFÖRTS:

1. *I. Agge* m fl: Kriminologi 1955.
2. *J. Andenæs*: Almenprevensjonen — illusjon eller realitet? NTfK 1950.
3. *L. J. Cronbach, G. C. Gleser*: Psychological Tests and Personnel Decisions. 1957.
4. *S. och E. Glueck*: Predicting Delinquency and Crime. 1959.
5. *R. R. Holt*: Clinical and Statistical Prediction: A Reformulation and Some New Data. J. Abnorm. soc. Psychol. 1958.
6. *Kungl. Maj:ts Proposition* 1962:10 med förslag till brottsbalk.
7. *H. Mannheim, L. T. Wilkins*: Prediction Methods in Relation to Borstal Training. 1955.
8. *P. E. Meehl*: Clinical versus Statistical Prediction. A Theoretical Analysis and a Review of the Evidence. 1954.
9. *R. L. Morrison*: Predictive Research. A Critical Assessment of its Practical Applications. Brit. Journ. Delinq. 1955.
10. *L. E. Ohlin*: Selection for Parole. 1951.
11. *A. Trankell*: Erfarenheter av en metod för uttagning av piloter till Scandinavian Airlines System. 1956.
12. *L. T. Wilkins*: (i:) Symposium on Predictive Methods in the Treatment of Delinquency. Brit. Journ. Delinq. 1955.
13. *P. Wolf*: Kan vi förudsäga kriminellt recidiv? NTfK. 1955.